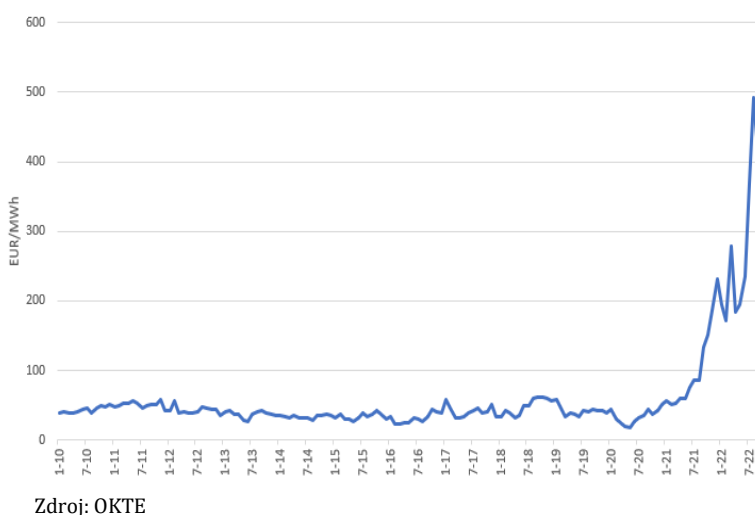

Vysoké ceny energií môžu prinútiť najmä malé obce obmedziť služby obyvateľom

Výraznejší rast cien energií môže predstavovať neúmerne zaťaženie rozpočtov samospráv. Investície prispeli k rastu ich energetickej efektívnosti, no nemusí to v súčasnosti stačiť. Zvyšuje sa riziko neschopnosti obcí vykonávať svoje činnosti v plnom rozsahu. Bez získania ďalších príjmov budú obce nútené siahnuť na rezervy, preskupiť zdroje na úkor nižších výdavkových priorít, zavádzať úsporné opatrenia a prípadne čerpať finančnú výpomoc. Približne 10% slovenskej populácie žije v obciach, kde je podiel výdavkov na energie nad 5% z celkových výdavkov. Vyššiu mieru zraniteľnosti možno predpokladať v menších obciach, kde je manévrovací priestor limitovaný obmedzenou možnosťou preskupenia zdrojov a veľkou odkázanosťou na jeden zdroj – podielovú daň.

Aj napriek zlepšovaniu efektívnosti, výraznejší rast cien môže predstavovať neúmerne zaťaženie rozpočtu obcí. Cena elektriny od polovice roka 2021 dosahuje bezprecedentné úrovne (graf 1). V prvom polroku 2022 vzrástli v obciach výdavky na energie približne o 44%¹. Vláda už pristúpila k dofinancovaniu výdavkov. Zatiaľ bolo ohlásených 30 mil. eur pre regionálne školstvo na kompenzáciu zvýšených cien energií². No takéto zvýšenie cien bude mať dramatický dosah zrejme na širší okruh subjektov. Zvyšuje sa riziko, že mnohé obce, ktoré nie sú pokryté dlhodobjšími zmluvami o dodávke energií (plyn, elektrina), nebudú schopné vykonávať svoje činnosti v plnom rozsahu.

Graf 1 Cena elektrickej energie na dennom trhu

Energetická efektívnosť obcí sa zlepšuje. Investície do verejného osvetlenia, zateplovania budov vrátane spravovaných škôl a sociálnych zariadení prispeli v posledných rokoch k rastu energetickej efektívnosti v územnej samospráve. Podiel výdavkov na energie na celkových výdavkoch sa za posledných 10 rokov znížil z priemernej hodnoty 6,7 % v rokoch 2009-2011 na 4,1 % v rokoch 2019-2021 (Tab 1, graf 2).

Zdroj: OKTE

¹ Nárast je voči priemeru za rovnaké obdobie troch predchádzajúcich rokov.

² Zdroj: <https://www.mfsr.sk/sk/media/tlacove-spravy/boj-energetickou-krizou-uvolnujeme-30-milionov-eur-regionalne-skoly.html> (zo dňa 19.9.2022)

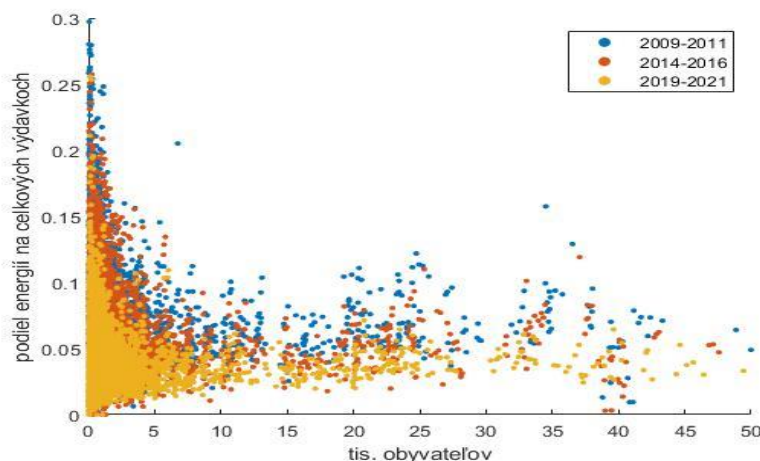
Analytické komentáre nie sú oficiálnym stanoviskom Národnej banky Slovenska. Prezentujú názory analytikov úseku meny, štatistiky a výskumu (ÚMS). Šírenie je povolené bez predchádzajúceho súhlasu, avšak s uvedením zdroja „Analytici ÚMS“. Ak nie je uvedené inak, časové rady sú sezónne očistené použitím vlastných sezónnych modelov.

Tabuľka 1: Výdavky obcí na energie (% z celkových výdavkov)

	2009-2011	2014-2016	2019-2021	počet obcí (rok 2021)	celkový počet obyv. v daných obciach
Obce nad 1tis obyv.	6.59%	5.66%	3.76%	1052	4 601 127
Obce od 500 do 1tis obyv.	6.69%	6.09%	4.16%	749	530 725
Obce do 500 obyvateľov	6.81%	5.88%	4.26%	1109	292 529
Obce celkom	6.70%	5.86%	4.06%	2910	5 424 381

Zdroj: Štátna pokladnica, ŠÚSR, vlastné výpočty

Graf 2: Podiel energií na výdavkoch obcí (EUR/MWh)

Zdroj: Štátna pokladnica, ŠÚSR, vlastné výpočty

Väčším obciam (obce nad 1 000 obyvateľov) klesal podiel výdavkov na energie rýchlejšie ako menším. Obce do 1000 obyvateľov tvoria na Slovensku síce 64 % všetkých samospráv, no žije tu len 15 % populácie Slovenska. V porovnaní s priemerom, je v týchto obciach vyšší podiel výdavkov na energie.

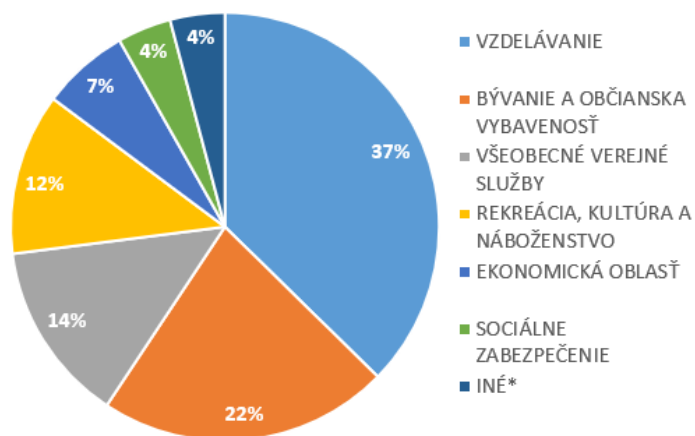
Najviac výdavkov na energie v samosprávach smeruje na zabezpečenie vzdelávania. Obce pokrývajú široké spektrum služieb a z hľadiska prerozdelenia celkových nákladov na energie až 37% smeruje do objektov vzdelávania (školy). Významný podiel majú aj výdavky na bývanie a občiansku vybavenosť, prevádzku administratívnych budov (všeobecné verejné služby) a oblasť rekreácie, kultúry a náboženstva (graf 3). Trend znižovania nákladov na energie za uplynulé desaťročie je možné pozorovať takmer vo všetkých oblastiach³. Do určitej miery možno tento jav vysvetliť lepšou organizáciou práce, investovaním do nových technológií a zatepl'ovania budov.

V prípade nákladových šokov si budú musieť samosprávy určiť priority, ktoré výdavky je možné obmedziť a ktoré je nutné zachovať. Z pohľadu celkových výdavkov do jednotlivých oblastí poskytovaných služieb, najvyšší podiel výdavkov na energie smeruje na zabezpečenie bývania a občianskej vybavenosti, na výdavky na rekreáciu, kultúru a náboženstvo (graf 4). Energie pri bývaní a občianskej vybavenosti predstavujú až 10% výdavkov. Najnákladnejšou položkou z toho je zabezpečenie verejného osvetlenia v obci. Z výdavkov na rekreáciu a kultúru je najnákladnejšie zabezpečenie športových a kultúrnych aktivít (napríklad prevádzka zimných štadiónov, plavární, športových hál, kultúrnych zariadení a pod.). Pri hľadaní rezerv a úspor možno očakávať, že časť opatrení bude smerovať do obmedzovania verejného osvetlenia a prevádzky niektorých zariadení v správe obcí. Osobitne to platí, ak sa na správe niektorých objektov sponzorsky významnejšie

³ Okrem výdavkov v ekonomickej oblasti, ktoré za uplynulých 10 rokov narástli. Výdavky na energie v ekonomickej oblasti súvisia najmä s cestnou dopravou, resp. službami poskytovanými mestskými dopravnými podnikmi. Dopravné podniky boli zaradené do verejného sektora postupne až od roku 2014. Na lokálnej úrovni však tieto výdavky môžu predstavovať významný faktor kvality miestnych služieb, nakoľko sa jedná o energeticky nákladné služby najmä v metropolách (električková a trolejbusová doprava).

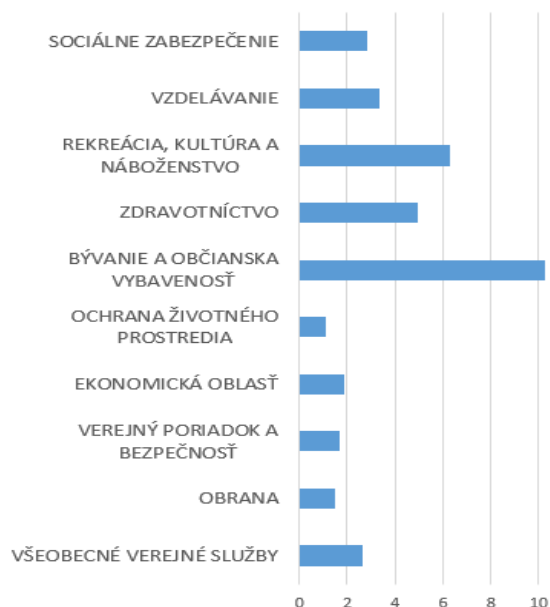
spolupodielajú súkromné podniky. Tie, rovnako ako obce, budú pristupovať k úsporným opatreniam a hľadaniu rezerv v krátení menej prioritných výdavkov.

Graf 3 Výdavky obcí na energie podľa oblastí

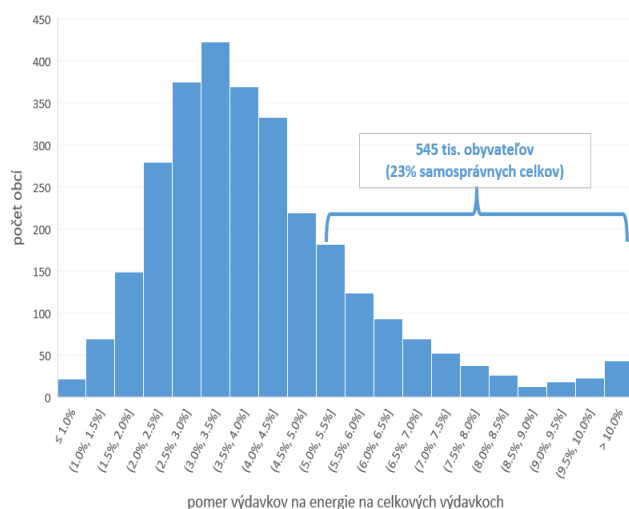
* v časti iné sú zahrnuté: ochrana životného prostredia, obrana, verejný poriadok a bezpečnosť, zdravotníctvo
Zdroj: Štátna pokladnica, vlastné výpočty

Graf 4 Podiel výdavkov obcí na energie v danej oblasti (priemer rokov 2019 – 2021, %)

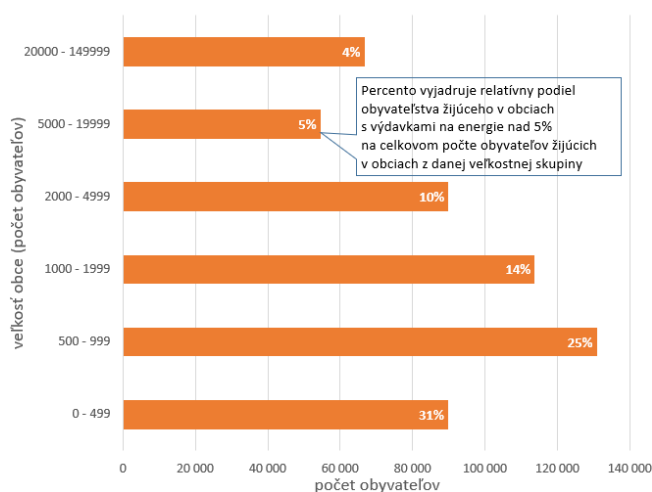
Približne 10% slovenskej populácie žije v obciach, kde je podiel výdavkov samosprávy na energie nad 5% z celkových výdavkov (graf 5). Z hľadiska veľkosti, najväčší podiel v tejto skupine tvoria malé obce s počtom pod 2000 obyvateľov, kde žije celkovo viac ako 330 tisíc obyvateľov (graf 6). Rozpočtové hospodárenie a krytie výdavkových titulov týchto obcí môže byť s rastúcimi cenami najviac ohrozené. Úroveň služieb, ktoré samospráva poskytuje svojim obyvateľom, tak môže byť vplyvom zavádzania úsporných opatrení obmedzená.

Graf 5 Početnosť obcí podľa podielu výdavkov na energie (rok 2021)

Zdroj: Štátna pokladnica, ŠÚSR, vlastné výpočty

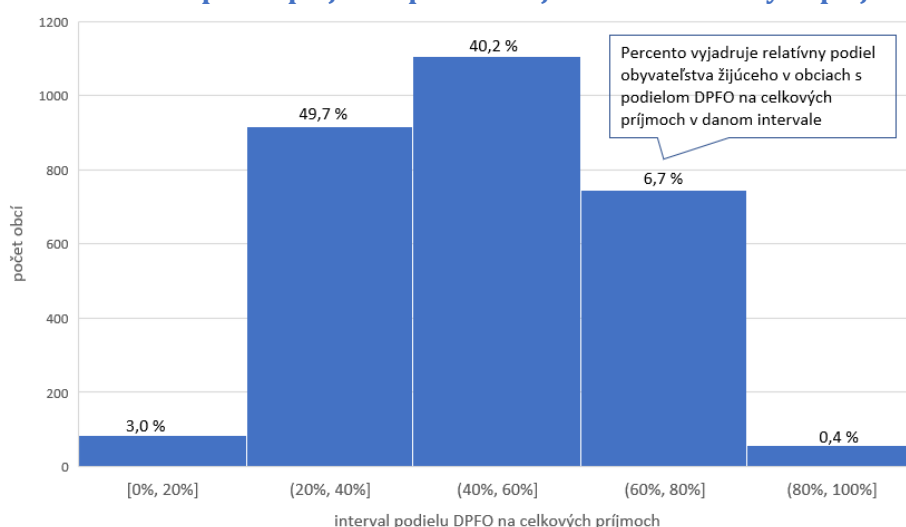
Graf 6 Obyvatelia žijúci v obciach s podielom výdavkov na energie vyšším ako 5%

Obce s vyšším počtom obyvateľov sú odolnejšie voči cenovým šokom. V samosprávach nad 20 tisíc obyvateľov, kde sú výdavky na energie relatívne vyššie (graf 6), žijú iba 4 % celkovej populácie. Zároveň u väčších miest sa predpokladá väčšia flexibilita zavádzaním úsporných opatrení, realokáciou zdrojov a opatreniami na strane príjmov.

Výnos podielovej dane z príjmu fyzických osôb (DPFO) je významným zdrojom financovania obecných služieb. V dvoch tretinách obcí tvorí podiel príjmu z DPFO viac ako 80% z celkových daňových príjmov⁴. Okrem daní majú dediny a mestá príjmy z poskytovaných služieb, grantov a transferov. Necelá tretina má však stále vysoký podiel financovania z jedného zdroja, keď viac ako 60% ich celkových príjmov tvorí práve výnos z DPFO (graf 7). Ostatné nedaňové príjmy sú vo väčšine prípadov účelovo viazané a preto sa tu predpokladá len obmedzený priestor na ich zvýšenie v krátkom horizonte (pokiaľ by tieto príjmy, ako napríklad transfer zo štátneho rozpočtu, nesúvisel priamo s krízovou výpomocou).

Graf 7 Početnosť obcí podľa príjmu z podielovej DPFO na celkových príjmoch v roku 2021

Zdroj: Zdroj: Štátna pokladnica, ŠÚSR, vlastné výpočty

Vyššia miera zraniteľnosti sa javí v malých obciach. V prípade výrazného rastu cien vstupov je u nich priestor na alternatívne financovanie viac limitovaný ako vo väčších samosprávach (financovanie cez iné príjmy). Aj z tohto pohľadu sú preto malé obce zraniteľnejšie výraznejším rastom cien. Osobitne to platí, ak by došlo ku kráteniu príjmov ako napríklad podielovej dane v prípade implementovania nových vládnych opatrení⁵.

Financovanie formou čerpania preklenovacích úverov alebo štátnej návratnej finančnej výpomoci môže byť alternatívou pre niektoré obce. Takmer dve tretiny obcí majú nižší dlh ako 20 % a veľká časť (takmer 85 % obcí a miest) má mieru zadlženia pod hranicou 60 % bežných príjmov⁶ (graf 8). Vďaka existujúcemu priestoru sa forma čerpania nových finančných záväzkov môže javiť ako dočasná cesta na prekonanie kritického obdobia.

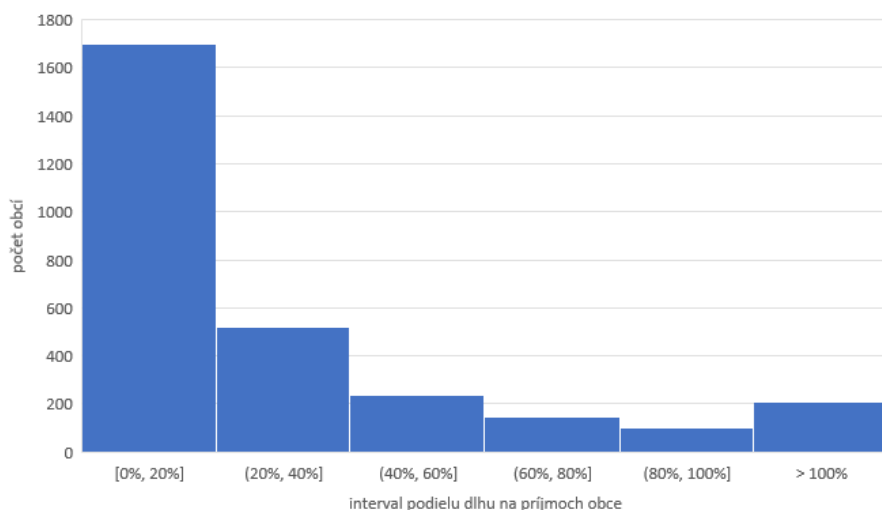
⁴ Okrem výnosu z DPFO majú obce príjem z miestnych daní a poplatkov, okrem iného daň z nehnuteľnosti, za psa, za užívanie verejného priestoru, za ubytovanie, za predajné automaty, za nevýherné hracie prístroje, za vjazd a zotrvanie motorového vozidla v historickej časti mesta, poplatok za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.

⁵ Podľa Zákona č. 232/2022 Z. z. o financovaní voľného času dieťaťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov by sa mal zvýšiť daňový bonus. Zvýšenie bonusu automaticky vedie k zníženiu výnosu DPFO, čo sa prejaví na nižšej prerozdelennej podielovej dani územnej samospráve.

⁶ Ústavný zákon o rozpočtovej zodpovednosti určuje územnej samospráve limit pre dlh 60%. V prípade, že obec presiahne túto hranicu, je povinná zaplatiť pokutu uloženú ministerstvom financií.

Viac ako 8 % populácie (450 tis. obyvateľov) však žije v obciach, kde sa „vyčerpal“ priestor na zadlžovanie, keď dlh ich samosprávy presiahol hranicu 60 %. Vo väčšine prípadov sa jedná o malé obce pod 10. tis. obyvateľov. V pomyselnom rizikovom pásme zadlženia 50 % až 60 % žije viac ako 160 tis. obyvateľov. V takýchto prípadoch by samospráva mala obozretnejšie zvažovať možnosť dodatočného zadlžovania.

Graf 8 Početnosť obcí podľa miery zadlženia v roku 2021

Zdroj: Štátna pokladnica, ŠÚSR, vlastné výpočty

Marián Labaj, Barbora Palášthyová
analytici@nbs.sk